

«Magtymguly, baş gün sag bolsun janyň»

Category: Kitapcy, Magtymgulyny öwreniş, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

"Magtymguly, baş gün sag bolsun janyň" «MAGTYMGULY, BÄŞ GÜN SAG BOLSUN JANYŇ»

Magtymguly Pyragynyň döredijilik mirasyny köptaraply öwrenmekde, onuň türkmen jemgyýetiniň synmaz sütünlerine öwrülen döredijiliginiň syýasy-filosofik, jemgyýetçilik, adalatlylyk, parahatçylyk, adamkärçilik, ynsanperwerlik we ruhy-ahlak garaýyşlaryny yzgiderli wagyz etmekde hem-de dünýä ýaýmakda, aýawly saklamakda we geljekki nesillere ýetirmekde uly işler durmuşa geçirilýär. Akyldaryň dürli ýyllarda neşir

edilen eserler ýgyndylarynda matematika ylmyna degişli bolan sanlar dünýäsiniň togsan iki görnüşi duş gelýär. Şahyryň döredijiligine duş gelýän sanlar edebi dildäki, jemgyýetdäki we ylmy ýazuw sungatyndaky taryhy rowaçlyklary, kyssalary hem-de gadymy medeniýetlerde orun alan, ady rowaýata öwürülen durmuş hakykatlaryny kämil öwrenmäge uly badalga berýär. Ýaşy üç asyry asyry arka atyp barýan şahyryň lirikasynda başlik san ulanylyşy boýunça sanalaryň umumy hatarynda dördünji basgançagy eýeleýär. Gündogar edebiyatynyň halk döredijilik eserlerinde, epiki we şahyrana gazallarynda, yrymlarda, ynançlarda, milli döp-dessurlarda başlik san bilen baglanyşykly durmuş, ylmy, edebi gymmatlyklaryň, taryhy düşüňjeleriň baý gatlagy köp duş gelýär. Lirik gahrymanyň hyjuwlanma duýgularyny, gозellik häsiýetlerini we ylhamly dünýälerini çeper suratlandyran hem-de döwürleriň hereket örusini, gözýetim derejelerini, hakykat ölçeglerini we ählumumy mukaddesliklerini, baýlyklaryny beýan edende dünýä poeziýanyň pälwany Magtymguly Pyragy başlik sana köp we dowamly salgylanýar. Setirleri durmuş akabasyna haýyr, rahatlyk, rowaçlyk, şowlulyk, gозellik tohumlaryny sepýän ussadyň edebi mirasynda baş bentli şygrylar köplügi boýunça ilkinjileriň hatarynda durýar. Gündogaryň beýik akyldary we nusgawy şahyry Magtymguly Pyragynyň döredijiliginde orun alan 58 sany eserlerinde başlik sanlara dowamly ýüzlenýändigini görmek bolýar. Aryfyň “Läşden aýrylsa’’, “Kylgyl namazy’’, “Jela eýledi’’, “Ynsan ýaratdy’’, “Tumar gördüm’’, “Geçer, ýaranlar’’, “Gymmat ýagşydyr’’, “Myhmanydyr’’ atly eserlerinde “Magtymguly, baş gün mestan gezewer’’, “Okagyn namazy, baş wagtdan geçme’’, “Magtymguly, baş gün sag bolsun janyň’’, “Jany goýdy tende baş gün amanat’’, “Bäş alma bar pudagynda’’, “Ömür gelip geçer, baş gün döwrandyr, jan guşy bu tende baş gün myhmandyr’’, “Bäş wagty bilmegen bihabar baýdan’’, “Bäş gün bu pany dünýäde bir aşygyň döwranydyr’’ diýen hikmetli setirlerinde başlik san bilen bagly ajaýyp pikirleriň çeper nusgalary beýan edilýär. Milli ruhyň wyždany, halky zehiniň kerwenbaşysy hasap edilýän Magtymgulynyň “Gitmezmiş’’ atly ýedi bentli şygrynyň başinji bendinde:

*Ýer bilen Gökden kuwwatly,
Şol Ezraýyldan haýbatly,
Bäş kişiniň haryş atly,
Öňünden ýylan gitmezmiş –*

– diýen setirleri okamak bolýar. Edebi we ebedi paýhas bossanlygynyň bilbili, tämiz pikir tokaýlygynyň arslany bolan Magtymgulynyň dana setirlerinde orun alan «Bäş kişi’’ diýen mistiki, jadyly, hümmetli, syrly söz düzümi – Muhammet pygamberiň, Patmanyň, Hezreti Alynyň, Hasan bilen Hüseyiniň şöhratly ykbalyny we meşhur ömür dowamatyny aňladyp gelýär. Her setiri küýsegi dürlere, sözleri akyl daragtynyň şirin miwelerine meňzedilýän dananyň “Dini biläni’’ atly baş bentli goşgusynyň ilkinji setiri:

Bäş işi berjaý kyl, musulman bolsaň –

atly çuňňur filosofik pikirler bilen başlanýar. Magtymgulynyň zehin gazanynda gaýnan şabaz, serbaz, zerbaz setirlerdäki “Bäş iş’’ düşüňjesi taryhy edebiýatlara salgylansak iman, namaz, roza, zekat, haj mukaddesliklerini gysga setirlerde beýan edip görkezýär. Irki orta asyr edebi çeşmelerde “Bäş iş’’ aňlatmasy hünär zähmedini, söýgini, dostlugy, adalaty we halallygy hem aňladypdyr. Beýik we mertebesi belent şahyryň «Pygan eglenmez’’ atly ýedi bentli gazalynyň başinji bendinde “Bäş günden ýokary myhman eglenmez’’ we “Bola-bola gider sen’’ atly gazalynyň dördünji bendinde «Bäş wagt ýada sala-sala gider sen’’ diýen edep laglarynyň, durmuş medeniýetiniň, ahlak kämilliginiň hyrydarly, zerewşan setirleri orun alypdyr. Bu ýerde “Bäş gün’’ we “Bäş wagt’’ söz düzümi ynsan ömrüniň baş tapgyry 100 ýaşa deňelmek bilen, onuň her 20 ýyllyk pursatlarynyň (birinji etaby 1-20 ýaş, ikinji etaby 20-40 ýaş, üçünji etaby 40-60 ýaş, dördünji etaby 60-80 ýaş, başinji etaby 80-100 ýaş) biologiki ýaşaýşynyň, ösüşiniň fiziki aýratynlyklaryna mahsus bolan häsiýetler baş ugra bölünilip görkezilýän düşüňjani bildirip gelýär. Döredijilik gujury we edebi sapaklarynyň ussatlygy köplere halypalyk edýän, köňüller köşgüniň soltany Magtymgulynyň döredijiliginde duş gelýän “Bäş-hawwasy-hamsa kat’’ atly setirlerinde “hawwasy’’ sözi – “ýokary derejede saýlantgylara syrdaşlar’’, “hamsa’’ sözi – “baş sany eserler’’, “kat’’ sözi – “ýaradanyň öňünde, biribaryň alnynda iň ynamdarlar’’ diýmekligi aňladyp, bu

ugurda ilkinji bolup Gündogar edebiyatynda baş poemany bir diwan edip döretmegiň milli mekdepleriň esaslandyrylmagyna uly goşant goşan söz sungatynyň azylzadalary Nyzamynyň, Nowaýynyň, Hafyzyň, Jamynyň we Sagdynyň ussatlyk mertebesi, ylmy hatyrasy, döredijilik şöhraty gysga şahyrana setirde çeper sarpalanyp görkezilýär.

Dädebaý PÄLWANOW.

[Suratda: Magtymguly Pyragynyň Türkiýäniň paýtagty Ankaradaky heýkeli Magtymgulyny öwreniş](#)